

Μικρασιατική Καταστροφή: Από τη μεγάλη στη σύγχρονη Ελλάδα και η Δίκη των 6

[/ Αφιέρωμα](#) / [Γενικά Θέματα](#) / [Ιστορία, Αρχαιολογία, Παλαιογραφία, Στρατιωτικά & Εθνικά θέματα](#)

Η έκθεση «Από τη Μεγάλη... στη Σύγχρονη Ελλάδα (Μέρος Α΄)» που παρουσιάζεται στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο στην Αθήνα, παρακολουθεί την πορεία από τη Μεγάλη Ιδέα της εθνικής ολοκλήρωσης στη συνοριακή και πληθυσμιακή διαμόρφωση του σημερινού ελληνικού κράτους.

Η έκθεση ξεκινά με ενδυμασίες και αντικείμενα καθημερινής χρήσης από τις περιοχές, όπου άνθισε ο Ελληνισμός στη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη. Ενας εικονογραφημένος πολεοδομικός χάρτης της Σμύρνης των αρχών του 20ού αιώνα γίνεται αφορμή για τη δημιουργία ενός διαδραστικού εκθέματος, με τη βοήθεια του οποίου ο επισκέπτης περιδιαβαίνει στις συνοικίες της Σμύρνης και αντλεί πληροφορίες για αυτές και τα κτήρια της πόλης πριν τη μεγάλη πυρκαγιά του 1922.

Στο κύριο μέρος της έκθεσης, φωτογραφικά τεκμήρια, έγγραφα και αντικείμενα από τις συλλογές του ΕΙΜ, πλαισιωμένα από μαρτυρίες, αποσπάσματα

ημερολογίων, δημοσιεύματα του Τύπου και βίντεο αφηγούνται την ελληνική παρουσία στη Μικρά Ασία και τα γεγονότα της εκστρατείας, μέχρι την υποχώρηση του Ελληνικού Στρατού και την καταστροφή της Σμύρνης. Η τελευταία ενότητα αναπτύσσεται στην αίθουσα συνεδριάσεων της Παλαιάς Βουλής, η οποία μετατρέπεται σε έκθεμα, καθώς εκεί διαδραματίστηκε το τελευταίο κεφάλαιο της Εκστρατείας, η δίκη όσων θεωρήθηκαν υπεύθυνοι για την εθνική τραγωδία. Εκεί, εκτίθενται τα πρωτότυπα σχέδια του Περικλή Βυζάντιου από τη Δίκη των Εξι, μαζί με τεκμήρια από τα γεγονότα που ακολούθησαν την Καταστροφή.

Ο Ελληνικός Στρατός στη Σμύρνη

Τον Μάιο του 1919 ελληνικά στρατεύματα αποβιβάστηκαν στη Σμύρνη με εντολή του Ανώτατου Συμμαχικού Συμβουλίου. Ήταν μια ιστορική στιγμή για την Ελλάδα και ένα ακόμα βήμα προς την εθνική ολοκλήρωση.

Ο πρωθυπουργός της Ελλάδας Ελευθέριος Βενιζέλος άδραξε την ευκαιρία να αποκτήσει προβάδισμα για τον έλεγχο της Ιωνίας, όταν οι πραξικοπηματικές ενέργειες των Ιταλών να καταλάβουν την περιοχή προκάλεσαν ρήξη με το Συμβούλιο. Διέθεσε τις ελληνικές δυνάμεις, προτάσσοντας την ετοιμότητα του Ελληνικού Στρατού και την ανάγκη προστασίας των ντόπιων πληθυσμών, που είχαν υποστεί τους διωγμούς των Νεοτούρκων.

Στις 2/15 Μαΐου στην προκυμαία της Σμύρνης η ατμόσφαιρα ήταν πανηγυρική. Όμως η ελληνική στρατιωτική παρουσία προκάλεσε φόβο και οργή στον τουρκικό πληθυσμό. Το Νεοτουρκικό Κομιτάτο κάλεσε σε αντίσταση, εξοπλίζοντας

ατάκτους. Κατά την αποβίβαση, τμήμα του Ελληνικού Στρατού δέχτηκε πυρά, τα οποία ανταπέδωσε. Τα επεισόδια επεκτάθηκαν με απολογισμό νεκρούς, τραυματίες και δολιοφθορές. Ακολούθησαν συλλήψεις Τούρκων και βιαιοπραγίες Ελλήνων. Η έκθεση της Διασυμμαχικής Ανακριτικής Επιτροπής σχεδόν έθεσε θέμα παραμονής του Ελληνικού Στρατού στη Μικρά Ασία.

Με επιτακτική την ανάγκη ανατροπής των εντυπώσεων, λίγες μέρες μετά έφτασε στη Σμύρνη ο ύπατος αρμοστής, Αριστείδης Στεργιάδης.

Ο Επαναπατρισμός των προσφύγων

Κατά τη διάρκεια του Μεγάλου Πολέμου χιλιάδες χριστιανοί της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εκτοπίστηκαν. Οι πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη άρχισαν να επιστρέφουν στις εστίες τους μετά την ανακωχή του Μούδρου.

Το ζήτημα της παλιννόστησης των προσφύγων απασχόλησε το Πατριωτικό Ίδρυμα Περιθάλψεως, που ιδρύθηκε τον Σεπτέμβριο του 1917, με σκοπό την παροχή κάθε είδους συνδρομής και περίθαλψης σε στρατευόμενους και τις οικογένειές τους, σε παθόντες εθνικών συμφορών και θεομηνιών, σε απόρους, ασθενείς, ανάπηρους και απροστάτευτες γυναίκες και παιδιά. Τα στελέχη του προέρχονταν από τη βενιζελική παράταξη.

Επικεφαλής της ειδικής αποστολής του ιδρύματος που έφτασε στη Σμύρνη, τον Απρίλιο του 1919, ήταν ο διευθυντής του υπουργείου Εσωτερικών Περικλής Μαζαράκης, γεγονός που επιβεβαιώνει τη σχέση του ιδρύματος με την κρατική εξουσία και καταδεικνύει ότι το έργο του αποτελούσε τμήμα των προσπαθειών που κατέβαλε το υπουργείο Περιθάλψεως για την προστασία των ελληνικών πληθυσμών εκτός συνόρων σε μία ταραγμένη περίοδο.

Στρατιωτικές επιχειρήσεις και αντίποινα

Η αναχαίτιση Τούρκων ατάκτων απαιτούσε συχνά την προώθηση του Ελληνικού Στρατού εκτός της ζώνης δικαιοδοσίας του. Για τις επιχειρήσεις χρειαζόταν η έγκριση του ύπατου αρμοστή, ο οποίος ζητούσε τη γνώμη των Συμμάχων, σε μια χρονοβόρα διαδικασία, ενώ οι Σύμμαχοι επέμεναν στον προσωρινό χαρακτήρα της ελληνικής στρατιωτικής παρουσίας.

Η δράση των Τούρκων ήταν συνεχής, με επακόλουθο την κόπωση στους στρατιώτες από την παρατεταμένη επαγρύπνηση. Παράλληλα, ενισχύονταν η ένταση ανάμεσα στις ελληνικές δυνάμεις και στον μουσουλμανικό πληθυσμό. Οι καταγγελίες για ακρότητες Ελλήνων στρατιωτών διαδέχονταν εκείνες για βιαιοπραγίες Τούρκων παραστρατιωτικών. Τα πορίσματα των διασυμμαχικών επιτροπών διαπίστωναν εκατέρωθεν έκτροπα και ένα φαύλο κύκλο βίας που εκτιμούσαν ότι πυροδότησε η παρουσία των ελληνικών δυνάμεων και η αντιπαλότητα μεταξύ των δυο εθνών, θέτοντας σε αμφισβήτηση την ικανότητα

του Ελληνικού Στρατού να επιβάλλει την τάξη. Ωστόσο, δεν πρότειναν εναλλακτική ρεαλιστική λύση, με μόνο αποτέλεσμα τη στοχοποίηση του Ελληνικού Στρατού και την αποδυνάμωση των ελληνικών διεκδικήσεων.

Το κίνημα του Μουσταφά Κεμάλ

Λίγες μέρες μετά την απόβαση των Ελλήνων στη Σμύρνη, ο Τούρκος στρατιωτικός Μουσταφά Κεμάλ φτάνει στη Σαμψούντα με εντολή να καταστείλει το αντάρτικο στην περιοχή. Εθνικιστής ο ίδιος, προσεταιρίζεται διάσπαρτους αξιωματικούς που είχαν αποτραβηχτεί στην Ανατολία μετά τη συνθηκολόγηση. Σταδιακά θα ηγηθεί του κινήματος το οποίο έπρεπε να καταστείλει και θα το επεκτείνει, συγκεντρώνοντας φανατικούς ισλαμιστές, άτακτους αντάρτες και εθνικιστές στρατιωτικούς.

Με τα Συνέδρια του Ερζερούμ (10.7.19) και της Σεβάστειας (4.9.19) εδραίωσε τη θέση του ως δεύτερου πόλου εξουσίας στην Αυτοκρατορία. Επέλεξε ως έδρα του την Αγκυρα και κήρυξε έναν απελευθερωτικό αγώνα που στράφηκε εναντίον της Αντάντ αλλά στηρίχτηκε στη νεοτουρκική τακτική της εξολόθρευσης των μειονοτήτων. Η κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης θα τον καταδιώξει, αλλά εκείνος θα επικρατήσει με τη στήριξη εξωτερικών συμμάχων, με πρώτη τη Ρωσία των μπολσεβίκων. Εκμεταλλευόμενος τους ανταγωνισμούς στην Αντάντ και τα λάθη της ελληνικής διοίκησης, θα καταφέρει όχι μόνο να εκδιώξει τον Ελληνικό

Στρατό αλλά και να ολοκληρώσει την εθνική εκκαθάριση, δημιουργώντας τη νέα Τουρκία.

Πέρα από την ζώνη της Σμύρνης

Ο Ελληνικός Στρατός κατέλαβε την παραλιακή ζώνη της Σμύρνης και των γειτονικών περιοχών, μέχρι τις Κυδωνιές (Αϊβαλί) και τη γραμμή Περγάμου - Μαγνησίας και Οδεμησίου. Σταθερός προσανατολισμός του Βενιζέλου ενόψει της υπογραφής της Συνθήκης Ειρήνης ήταν να επιτύχει τον έλεγχο μιας ευρύτερης περιοχής. Οι βιαιοπραγίες εναντίον των χριστιανικών πληθυσμών ενίσχυαν την επιχειρηματολογία του, καθώς ο Ελληνικός Στρατός πρόβαλε ως ο μόνος ικανός να δράσει, σε μία περίοδο που οι Σύμμαχοι δεν είχαν διάθεση να εμπλακούν σε πολεμικές επιχειρήσεις.

Τον Οκτώβριο του 1919, οι Έλληνες πήραν έγκριση για προέλαση έως 3 χιλιόμετρα έξω από τη ζώνη κατοχής τους, με την προϋπόθεση να επιστρέφουν στη βάση τους μετά τις επιχειρήσεις. Τον Ιούνιο του 1920, βρετανικό απόσπασμα δέχτηκε επίθεση τουρκικών δυνάμεων στη Νικομήδεια. Το Συνέδριο του Παρισιού ενέκρινε την προέλαση του Ελληνικού Στρατού, ώστε να εξασφαλιστεί η δίοδος προς τα Δαρδανέλια. Οι Έλληνες έφτασαν μέχρι τη Φιλαδέλφεια (ανατολικά), την Πάνορμο και την Προύσα (βόρεια) ενώ προωθήθηκαν και στη Θράκη έως την περιοχή της Τσατάλτζας.

Η απελευθέρωση της Θράκης

Η ενσωμάτωση της Θράκης υπήρξε από τις πρωταρχικές ελληνικές διεκδικήσεις. Η δυτική Θράκη μετά από μια περίοδο διασυμμαχικής επιτήρησης αποδόθηκε στην Ελλάδα με τη διάσκεψη του Σαν Ρέμο (San Remo). Στις 14.5.1920 η Στρατιά Θράκης (9η Μεραρχία Ιωαννίνων, 12η Μεραρχία Ξάνθης) κατέλαβε το Δεδέαγατς (Αλεξανδρούπολη) ολοκληρώνοντας την επιχείρηση. Έναν μήνα αργότερα, με αφορμή το επαναστατικό κίνημα του Τζαφέρ Ταγιάρ εναντίον της βρετανικής επιτήρησης, η Στρατιά κινήθηκε ανατολικά και έφθασε στα πρόθυρα της Κωνσταντινούπολης. Στις 13.7 ο Ελληνικός Στρατός εισήλθε θριαμβευτικά στην Αδριανούπολη.

Η Συνθήκη των Σεβρών

Στις 28.7/10.8 1920 υπεγράφη, στο Sèvres του Παρισιού, η Συνθήκη Ειρήνης μεταξύ των Συμμάχων και της Τουρκίας. Η Ελλάδα επέκτεινε τα σύνορά της έως τα πρόθυρα της Κωνσταντινούπολης, προσάρτησε την Ιμβρο και την Τένεδο, έθεσε υπό την κυριαρχία της τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου και απέκτησε τον πενταετή έλεγχο της ζώνης της Σμύρνης. Θα ακολουθούσε δημοψήφισμα για την προσάρτησή της στην ελληνική επικράτεια.

Η Συνθήκη των Σεβρών δημιούργησε την Ελλάδα «των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών» αγγίζοντας την ολοκλήρωση της Μεγάλης Ιδέας. Ο Βενιζέλος ωστόσο γνώριζε ότι η εφαρμογή της ήταν αδύνατη χωρίς τη στήριξη των Συμμάχων. Την ίδια στιγμή, στην Τουρκία, οι όροι της σφυρηλάτησαν την ενότητα των εθνικιστών γύρω από τον Κεμάλ.

Το πανηγυρικό κλίμα ανέτρεψε η απόπειρα δολοφονίας του Βενιζέλου στο σταθμό της Λυών, από βασιλόφρονες απότακτους στρατιωτικούς. Ακολούθησαν ταραχές στην Αθήνα, με αποκορύφωμα τη δολοφονία του επιφανούς αντιβενιζελικού πολιτικού Ιωάννη Δραγούμη από παραστρατιωτικούς Βενιζελικούς. Μέσα σε ένα αντιθετικό κλίμα διχασμού και θριαμβολογίας, ο Βενιζέλος προκήρυξε εκλογές (1.11). Η παταγώδης ήττα της παράταξής του (ο ίδιος δεν εκλέχτηκε βουλευτής) αιφνιδίασε τους πάντες και άλλαξε τα δεδομένα εντός και εκτός Ελλάδος.

Η επιστροφή του Κωνσταντίνου

Την αλλαγή της κυβέρνησης ακολούθησε δημοψήφισμα για την επιστροφή του Βασιλιά Κωνσταντίνου (22.11/5.12.1920), καθώς ο Αλέξανδρος Α΄ είχε πεθάνει τον Οκτώβριο.

Οι Σύμμαχοι, που θεωρούσαν τον Κωνσταντίνο ανεπιθύμητο εξαιτίας της θέσης του στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αντέδρασαν. Γάλλοι και Ιταλοί πάγωσαν τη δανειοδότηση και βρήκαν αφορμή να διευρύνουν τις επαφές τους με τον Κεμάλ, επιδιώκοντας την απεμπλοκή τους από τη Μικρά Ασία. Βενιζελικοί αξιωματικοί απομακρύνθηκαν ή παραιτήθηκαν από το στράτευμα. Αρκετοί συγκεντρώθηκαν στην Κωνσταντινούπολη, οργανώνοντας ένα κίνημα με στόχο την ανάκτηση του ελέγχου της Στρατιάς. Στο μέτωπο, ο διχασμός και η κόπωση από την παρατεταμένη παραμονή στην εμπόλεμη ζώνη άρχισαν να επιδρούν αρνητικά στην ψυχολογία των στρατιωτών.

Παρά τις προεκλογικές υποσχέσεις και τον οικονομικό στραγγαλισμό, η νέα κυβέρνηση δεν προχώρησε στην απόσυρση του Στρατού από τη Μικρά Ασία. Τον επόμενο χρόνο, σε μια προσπάθεια τόνωσης του ηθικού, ο Βασιλιάς θα αναλάβει την αρχιστρατηγία, μεταβαίνοντας ο ίδιος στο μέτωπο.

Καλλιτέχνες στα χακί

Η Χαρτογραφική Υπηρεσία Στρατού εκτός από την εδαφική αποτύπωση του μετώπου, ανέλαβε και την απαθανάτισή της. Εντεταλμένοι φωτογράφοι αποτύπωσαν στιγμές της εκστρατείας σε χιλιάδες φωτογραφίες. Ανάμεσά τους ήταν οι: Δ. Κυρμιζάκης, Θ. Νικολέρης, Αν. Στεφάνου, Δ. Παπαδόπουλος,

Αγγελόπουλος, Νικολαΐδης, Δ. Χατζάκος, Σεραφείμ Β. Σεραφείμ. Στο μέτωπο βρέθηκαν επίσης φωτογράφοι διαπιστευμένοι από την κυβέρνηση και ανταποκριτές ειδησεογραφικών εντύπων, οι οποίοι τελούσαν υπό επιτήρηση, όπως οι Π. Πουλίδης, ο Κ. Κουρμπέτης, η Ελ. Λαμπίση, ο Γ. Καρδιακίδης, κ.ά. Τέλος, φωτογραφίες-ενθύμια που στέλνονταν από τους στρατιώτες στους οικείους τους, τραβήχτηκαν από πλανόδιους φωτογράφους. Στο μέτωπο εργάστηκαν και κινηματογραφιστές, όπως ο στρατιωτικός ζωγράφος Γεώργιος Προκοπίου, ο Joseph Herr και οι αδελφοί Γαζιάδη.

Εικαστικοί καλλιτέχνες όπως οι ζωγράφοι Περικλής Βυζάντιος, Σπύρος Παπαλουκάς και Παύλος Ροδοκανάκης αποτύπωσαν στιγμές της ζωής των στρατιωτών και απόψεις των μικρασιατικών πόλεων. Η ζωγράφος Θάλεια Φλωρά-Καραβία, μετέβη επίσης στη Μικρά Ασία, το 1921, ως ανταποκρίτρια.

Αρκετά από τα έργα αυτά παρουσιάστηκαν τον Ιούνιο του 1922 σε έκθεση στο Ζάππειο Μέγαρο, η οποία μεταφέρθηκε στη Σμύρνη. Μεγάλο μέρος της καταστράφηκε κατά την τουρκική εισβολή αλλά οι φωτογραφίες της Στρατιάς διασώθηκαν χάρη στη δυνατότητα επανεκτύπωσης σε πολλαπλά αντίτυπα.

Φωτογραφίες, κινηματογραφικές ταινίες και εικαστικά έργα, χρησιμοποιήθηκαν από την οργανωμένη προπαγάνδα για την τόνωση του ηθικού μαχητών και αμάχων. Ως προϊόντα προπαγάνδας ελέγχονται για την αυθεντικότητα της στιγμής που αποδίδουν. Περισσότερο ρεαλιστικές θεωρούνται όσες φωτογραφίες εντοπίστηκαν στα προσωπικά αρχεία των στρατιωτών.

Προέλαση προς την Αγκυρα

Στις αρχές του 1921 η προέλαση του Ελληνικού Στρατού προς το Εσκή Σεχίρ απέτυχε. Η κυβέρνηση αποφάσισε τη μετάβαση του Βασιλιά, συνοδεία των πριγκίπων, του πρωθυπουργού Δημητρίου Γούναρη και του υπουργού Στρατιωτικών Νικολάου Θεοτόκη, στη Σμύρνη. Ο Κωνσταντίνος θα αναλάμβανε την αρχιστρατηγία, αναβιώνοντας τις ένδοξες ημέρες των Βαλκανικών Πολέμων, μολονότι ήταν πλέον άρρωστος και σκιά του εαυτού του.

Η Στρατιά ενισχύθηκε σημαντικά. Τον Ιούλιο, με ολομέτωπη επίθεση καταλήφθηκαν το Αφιόν Καραχισάρ, η Κιουτάχεια και το Εσκή Σεχίρ. Ωστόσο, ο κεμαλικός στρατός κατάφερε να συμπτυχθεί για να ανασυγκροτηθεί.

Το πολεμικό συμβούλιο της Κιουτάχειας αποφάσισε προέλαση προς την Αγκυρα, παρά τις επιφυλάξεις. Η διάβαση του Σαγγαρίου ανέδειξε σημαντικά προβλήματα κίνησης και ανεφοδιασμού. Στις 28 Αυγούστου η σφοδρή τουρκική αντεπίθεση κλόνησε τον ταλαιπωρημένο Ελληνικό Στρατό, που συμπτύχθηκε στις αρχικές του θέσεις, δυτικά του ποταμού.

Στο διάγγελμα της αναχώρησής του ο Βασιλιάς απευθύνθηκε στους στρατιώτες: «Το έργο σας το εξετελέσατε κατά τρόπον περίλαμπρον... δεν σας απομένει παρά να εξασφαλίσητε τα αποτελέσματα... άμα συμπληρώσητε και το ολίγον έργον όπου σας απομένει, θα επιστρέψητε εις τα σπίτια σας ευτυχείς και υπερήφανοι».

Στο δρόμο της προσφυγιάς

Το 1921 δημιουργήθηκαν νέα προσφυγικά ρεύματα στη Μικρά Ασία, τόσο από περιοχές της ελληνικής ζώνης κατοχής όσο και από εκείνες που ελέγχονταν από τους Ευρωπαίους.

Την άνοιξη του 1921, στο πλαίσιο πολεμικών επιχειρήσεων στην περιοχή της Νικομήδειας - Προύσας οι κάτοικοι υποχρεώθηκαν να πάρουν τον δρόμο της «προσωρινής προσφυγιάς» μέχρις ότου εκκαθαριστεί η περιοχή από τους κεμαλικούς και τους ατάκτους. Χιλιάδες άνθρωποι με τα υπάρχοντά τους, μεταφέρθηκαν σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Οι υποσχέσεις ότι θα επέστρεφαν μόλις η περιοχή ήταν ασφαλής, δεν πραγματοποιήθηκαν. Την ίδια τύχη

είχαν και οι χριστιανικοί πληθυσμοί της Κιλικίας, όταν τον Οκτώβρη του ίδιου χρόνου η Γαλλία απέσυρε τον στρατό της και αναγνώρισε την κεμαλική κυβέρνηση.

Πρόσφυγες από τον Καύκασο άρχισαν να φθάνουν στην Ελλάδα ήδη από το 1920. Οι αφίξεις αυτές εντάθηκαν ιδιαίτερος τον Μάιο του 1922, οδηγώντας την ελληνική κυβέρνηση στην ψήφιση του νόμου 2870/1922, ο οποίος απαγόρευε την ομαδική είσοδο στη χώρα ανθρώπων χωρίς νόμιμα έγγραφα.

Υγειονομικοί, οι άλλοι μαχητές του Μετώπου

Η Υγειονομική Υπηρεσία (ΥΥ), υπό την ενιαία διεύθυνση της Στρατιάς Μικράς Ασίας, ήταν οργανωμένη σε ΥΥ «Των Πρόσω» και σε ΥΥ «Των Μετόπισθεν».

Η Στρατιά είχε στη διάθεσή της οργανωμένους και έτοιμους τους ακόλουθους σχηματισμούς: έξι ανεξάρτητα νοσοκομεία, νοσοκομείο λοιμωδών νόσων, πρόσκαιρα νοσοκομεία και νοσοκομεία διακομιδής, αντιπανωλικά συνεργεία, τέσσερα επιδημιολογικά τμήματα, απολυμαντικά, μικτά συνεργεία με φορητούς ειδικούς απολυμαντήρες, κέντρο αφροδίσιων νοσημάτων, χειρουργικά συνεργεία, αυτοκινούμενα χειρουργεία, εφεδρικά χειρουργεία, κέντρα ελονοσσούντων, κέντρα ανάρρωσης, υγειονομική αποθήκη, μοίρα υγειονομικών αυτοκινήτων, υγειονομικούς συρμούς, πλωτά νοσοκομεία και την επιτροπή απαλλαγών στρατιωτικής διοικήσεως Σμύρνης.

Καθοριστικό παράγοντα για την επίτευξη του έργου της ΥΥ αποτέλεσε το έμπυχο δυναμικό της, που αποτελούνταν από υγειονομικούς αξιωματικούς, μόνιμους και εφέδρους, αδελφές νοσοκόμες, τραυματιοφορείς και οπλίτες. Το έργο τους συχνά εμπόδιζαν δυσμενείς παράγοντες, όπως οι ανεπαρκείς συγκοινωνίες, το σχεδόν ανύπαρκτο οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο, τα περιορισμένα υγειονομικά οχήματα, ο μεγάλος αριθμός ανθρώπινων απωλειών, τα λοιμώδη νοσήματα, οι επιθέσεις σε εφοδιοπομπές.

Θαρσείν
Χρ
ταξ
αίλιον
" " " " " " " "
εσσε
" " " " " " " "
" " " " " " " "
" " " " " " " "

ΘΑΡΣΕΙΝ ΧΡΗ

Ν. Ζ. Π. 405
Σ. Π. 10.

Το έργο της ΥΥ συνέδραμε ο Ερυθρός Σταυρός που οργάνωσε νοσοκομεία και ιατρεία τόσο στη Σμύρνη όσο και σε άλλες περιοχές του μετώπου, παρέχοντας ιατρικές υπηρεσίες σε ασθενείς ανεξαρτήτως εθνικότητας και θρησκείας. Επιπλέον, την υποστήριξη των μαχητών του μετώπου ανέλαβαν οι εθελόντριες νοσοκόμες του Κυανού Σταυρού αλλά και εκείνες του Σώματος Αδελφών Νοσοκόμων Λευκός Σταυρός της Αγγλίδας Μαίρης Χούντερ.

Πολεμική ανάπαυλα

Η σύμπτυξη των ελληνικών δυνάμεων στη γραμμή Εσκή Σεχίρ-Αφιόν Καραχισάρ, τον Σεπτέμβριο του 1921, σηματοδότησε μια μακρά περίοδο αδράνειας στο μέτωπο. Η απραξία, η παρατεταμένη απουσία από την πατρίδα και οι ειδήσεις για προσπάθειες απεμπλοκής από τη Μικρά Ασία επηρέαζαν ψυχολογικά τους στρατιώτες. Σταδιακά άρχισε να εδραιώνεται η πεποίθηση ότι ο πόλεμος ήταν μάταιος και η έκβασή του αβέβαιη.

Με στόχο την ενίσχυση του φρονήματος των στρατιωτών, η στρατιωτική ηγεσία προχώρησε τον Νοέμβριο του 1921 στη συγκρότηση της Κεντρικής Επιτροπής Τέρψεως και Ψυχαγωγίας του Στρατιώτου (ΚΕΤΨΣ), υπεύθυνη για τη διοργάνωση εορτών, αθλητικών αγώνων, θεατρικών παραστάσεων, μουσικών εκδηλώσεων, κινηματογραφικών προβολών, παραστάσεων θεάτρου σκιών, την έκδοση εφημερίδων, την αποστολή αλληλογραφίας, κ.ά. Παράλληλα, ιδρύθηκαν ειδικοί

χώροι ψυχαγωγίας για τους στρατιώτες, γνωστοί με το όνομα «Σπίτι του Στρατιώτου».

Ωστόσο, οι προσπάθειες αυτές δεν στάθηκαν ικανές να βελτιώσουν το ηθικό και να ανατρέψουν τον φόβο και την αβεβαιότητα που αισθανόταν μεγάλο μέρος των στρατιωτών, οδηγώντας αρκετούς στη λιποταξία.

Γραπτές μαρτυρίες από το Μέτωπο

Οι στρατιώτες ένιωθαν συχνά την ανάγκη να επικοινωνήσουν στους οικείους τους τις εμπειρίες τους από το μέτωπο. Πολλοί από αυτούς αλληλογραφούσαν με συγγενείς, φίλους, συστρατιώτες που βρίσκονταν σε άλλα εμπόλεμα σημεία, ή ακόμα και με άγνωστες δεσποινίδες, τις «αδελφές» τους όπως τις αποκαλούσαν.

Αρκετοί ήταν επίσης εκείνοι που τηρούσαν ατομικό ημερολόγιο. Σε αυτές τις γραπτές αφηγήσεις καταγράφουν την εμπειρία τους από τον πόλεμο. Περιγράφουν, ως αυτόπτες μάρτυρες, τις μάχες στις οποίες συμμετέχουν, τις κινήσεις των στρατευμάτων, τους τόπους αλλά και τους ανθρώπους που συναντούν. Αποτυπώνουν με γλαφυρό τρόπο τη στρατιωτική τους καθημερινότητα, δίνοντας πληροφορίες για τη διατροφή τους, τις καιρικές συνθήκες, τις ασθένειες που μαστίζουν το στράτευμα, τις συνθήκες υγιεινής κ.ά. Αναφέρονται επίσης στα πολιτικά και διπλωματικά γεγονότα, διατυπώνοντας κρίσεις για αυτά.

Στις σελίδες των ημερολογίων τους οι στρατιώτες αισθάνονται ελεύθεροι να εκφράσουν τις πιο μύχιες σκέψεις τους. Με ύφος εξομολογητικό και εμπιστευτικό καταγράφουν τα συναισθήματά τους, τον φόβο για την επικείμενη μάχη, τη φρίκη

του πολέμου. Χαρακτηριστικές είναι οι περιγραφές του θανάτου των συμπολεμιστών τους, τον χαμό των οποίων θρηνούν. Ενώ συχνά αναπολούν την ειρηνική ζωή τους, θυμούνται τους οικείους τους και καταγράφουν την αγωνία τους για αυτούς.

Τα ημερολόγια που σώζονται, μάρτυρες του βιώματος του πολέμου, είναι σαφώς λιγότερα από εκείνα που γράφτηκαν τον καιρό του πολέμου. Αρκετά από αυτά χάθηκαν στο πεδίο μάχης ή καταστράφηκαν, ή οι συντάκτες τους σκοτώθηκαν και τα ημερολόγια τους δεν έφτασαν ποτέ στους οικείους τους.

Η κατάρρευση του Μετώπου

Στις 13/26.8.1922 ο κεμαλικός στρατός εξαπέλυσε σφοδρή επίθεση στο Αφιόν Καραχισάρ. Η άμυνα κατέρρευσε και ο διοικητής του Α΄ Σώματος Στρατού, Νικόλαος Τρικούπης, διέταξε γενική υποχώρηση. Στις 22.8/4.9 ο ίδιος διορίστηκε αρχιστράτηγος, αλλά είχε ήδη παραδοθεί στους αντιπάλους.

Τα περισσότερα τμήματα του Ελληνικού Στρατού στην περιοχή Κιουτάχειας - Αφιόν Καραχισάρ διαλύθηκαν και κατευθύνθηκαν διωκόμενα προς τα παράλια. Από το Εσκή Σεχίρ ο Στρατός υποχώρησε συντεταγμένα, καθώς δεν δέχτηκε πίεση. Κατά την υποχώρηση καταστράφηκε σχεδόν όλο το πολεμικό υλικό και η υποδομή, ενώ δεν έλειψαν οι βιαιοπραγίες εις βάρος μουσουλμάνων. Στη συνέχεια, ο κεμαλικός στρατός επέλαυσε, σφάζοντας και λεηλατώντας. Οι χριστιανικοί πληθυσμοί ακολούθησαν τον Ελληνικό Στρατό, δημιουργώντας ένα ατελείωτο ρεύμα προσφύγων προς τη Σμύρνη, τα Μουδανιά, την Πάνορμο και το Δικελί.

Ο Στρατός επιβιβάστηκε σε πλοία, με κατεύθυνση τα νησιά και τη Ραιδεστό. Από τα τελευταία Σώματα που αναχώρησαν από τον Τσεσμέ ήταν το 5/42 ευζωνικό τάγμα με διοικητή τον συνταγματάρχη Νικόλαο Πλαστήρα. Ο ίδιος, φτάνοντας στη Χίο, θα ηγηθεί του στρατιωτικού κινήματος που θα γράψει τον επίλογο της Μικρασιατικής Εκστρατείας.

Η Καταστροφή

Μετά την κατάρρευση του μετώπου, η Σμύρνη δέχτηκε ένα τεράστιο κύμα προσφύγων από το εσωτερικό της Μικράς Ασίας, που βρήκαν προσωρινή στέγη σε εκκλησίες, φιλανθρωπικά ιδρύματα, ακόμα και στους δρόμους.

Η ελληνική κυβέρνηση σύντομα συνειδητοποιεί ότι η κατάσταση είναι μη αναστρέψιμη και δίνει εντολή εκκένωσης. Στις 22.8/4.9 η Αρμοστεία κλείνει τις υπηρεσίες της, ενώ λείψανα του ηττημένου στρατού αρχίζουν να φτάνουν στην πόλη. Στις 26.8/8.9 εγκαταλείπεται κάθε προσπάθεια υπεράσπισης της Σμύρνης. Οσοι υπάλληλοι της Διοίκησης έχουν απομείνει, αποχωρούν, με τελευταίο τον αρμοστή Στεργιάδη. Οι Μικρασιάτες είναι πλέον ανυπεράσπιστοι απέναντι στον τουρκικό στρατό. Επιχειρούν να εγκαταλείψουν την πόλη, αλλά τα πλωτά μέσα είναι δυσεύρετα. Οι λιγστοί εκπρόσωποι των ξένων κρατών που παραμένουν έχουν εντολή να προστατέψουν τους υπηκόους τους, τηρώντας αυστηρή ουδετερότητα.

Οι Τούρκοι μπαίνουν στη Σμύρνη στις 27.8/9.9. Τη διοίκηση της πόλης αναλαμβάνει ο Νουρεντίν πασάς. Την ίδια νύχτα ξεκινούν οι σφαγές, οι βιασμοί, οι λεηλασίες, που συνεχίζονται αμείλικτα τις επόμενες ημέρες. Από τα πρώτα θύματα είναι ο Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος, που αν και είχε τη δυνατότητα να φύγει, παρέμεινε στην πόλη. Παραδίδεται, από τον Νουρεντίν πασά, στον τουρκικό όχλο και πεθαίνει με μαρτυρικό τρόπο.

Το απόγευμα της Τετάρτης 31.8/13.9, ξεσπά πυρκαγιά στην αρμενική συνοικία. Χιλιάδες εγκλωβίζονται στην προκουαία, ανάμεσα στη θάλασσα και την καιόμενη

πόλη. Οι τελευταίοι ξένοι υπήκοοι αποχωρούν. Η ελληνική, ευρωπαϊκή και χριστιανική Σμύρνη καταστρέφεται ολοσχερώς.

Το κίνημα του '22

Στις 11.09.1922, οι αξιωματικοί Στ. Γονατάς και Ν. Πλαστήρας οργάνωσαν στρατιωτικό κίνημα στη Μυτιλήνη και στη Χίο, με βασικά αιτήματα την παραίτηση του Βασιλιά Κωνσταντίνου Α', τη διάλυση της Βουλής, τον σχηματισμό νέας κυβέρνησης, η οποία θα είχε την εμπιστοσύνη της Αντάντ, την ενίσχυση του θρακικού μετώπου για την αποτροπή εισβολής των Τούρκων στην Ανατολική Θράκη και την τιμωρία των υπευθύνων της Μικρασιατικής Καταστροφής.

Στις 13 Σεπτεμβρίου οι δύο άνδρες αποβιβάστηκαν στο Λαύριο και την επομένη εισήλθαν στην Αθήνα. Ο Κωνσταντίνος παραιτήθηκε και αναχώρησε για την Ιταλία. Οι Δ. Γούναρης, Ν. Στράτος, Π. Πρωτοπαπαδάκης, Ν. Θεοτόκης, Γ. Μπαλτατζής, Γ. Χατζανέστης, Ξ. Στρατηγός και Μ. Γούδας παραπέμπονται σε δίκη με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας.

Πριν το τέλος του μήνα η Ελλάδα βρέθηκε προ τετελεσμένου και υποχρεώθηκε να αποδεχτεί την ανακωχή των Μουδανιών, με την οποία η Ανατολική Θράκη αποδόθηκε στην Τουρκία. Συνολικά 400.000 Έλληνες (250.000 γηγενείς και 150.000 στρατιωτικοί και δημόσιοι υπάλληλοι) υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν άμεσα την περιοχή.

Την 1η Νοεμβρίου, στην αίθουσα συνεδριάσεων του Μεγάρου της Παλαιάς Βουλής, ξεκίνησε η δίκη των υπευθύνων. Εληξε 15 μέρες αργότερα με την καταδίκη σε θάνατο έξι κατηγορουμένων.

Η Δίκη των 6

Πώς φτάσαμε στη Δίκη των 6

Οι επικεφαλής του επαναστατικού κινήματος που εκδηλώθηκε στη Χίο και τη Μυτιλήνη, φτάνουν στο Λαύριο στις 13.9.1922 και καταλαμβάνουν την πρωτεύουσα. Στην Ελλάδα επικρατεί χάος. Ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος απομακρύνεται, οι υποστηρικτές του και στελέχη της κυβέρνησης συλλαμβάνονται. Μετά την ανακωχή των Μουδανιών (25.9) και την απώλεια της Ανατολικής Θράκης, η Επανάσταση κηρύσσει στρατιωτικό νόμο. Η κοινή γνώμη ζητά την παραδειγματική τιμωρία των υπευθύνων. Αποφασίζεται η παραπομπή τους σε έκτακτο στρατοδικείο και οργανώνεται Ανακριτική Επιτροπή με επικεφαλής τον Θεόδωρο Πάγκαλο. Στις 9.10.22, πάνδημο συλλαλητήριο στην Αθήνα απαιτεί «θάνατο στους προδότες». Ο κίνδυνος αιματοχυσίας είναι υπαρκτός. Το πόρισμα της Ανακριτικής Επιτροπής (24.10) παραπέμπει σε δίκη τους:

Δημήτριο Γούναρη, πρωθυπουργό (Μάρτιος 1921- Απρίλιος 1922).

Πέτρο Πρωτοπαπαδάκη, πρωθυπουργό (Μάιος - Σεπτέμβριος 1922).

Νικόλαο Στράτο, πρωθυπουργό για λίγα εικοσιτετράωρα (Μάιος 1922), υπουργό Εσωτερικών στην κυβέρνηση Πρωτοπαπαδάκη.

Γεώργιο Μπαλτατζή, υπουργό Εξωτερικών στις κυβερνήσεις Γούναρη και Πρωτοπαπαδάκη.

Νικόλαο Θεοτόκη, υπουργό Στρατιωτικών και Ναυτικών στις αντιβενιζελικές κυβερνήσεις το 1920-1922.

Γεώργιο Χατζηανέστη, αρχιστράτηγο των Στρατιών Μικράς Ασίας και Θράκης από Μάιο ως 23 Αυγούστου 1922.

Ξενοφών Στρατηγό, υποστράτηγο, υπουργό Συγκοινωνιών στις κυβερνήσεις Γούναρη και Πρωτοπαπαδάκη.

Μιχαήλ Γούδα, υποναύαρχο, υπουργό Εσωτερικών, Εθνικής Οικονομίας και Ταχυδρομείων-Τηλεγράφων-Τηλεφώνων στις κυβερνήσεις Γούναρη και Πρωτοπαπαδάκη.

Η δίκη στην αίθουσα της Βουλής

Η δίκη διεξήχθη στην Αίθουσα Συνεδριάσεων της Βουλής, στο σημερινό Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής, σε αυτή την αίθουσα. Οι υπόδικοι παρέμειναν έγκλειστοι στο κτίριο σε όλη τη διάρκεια της δίκης. Στη διάρκεια των δύο αυτών εβδομάδων, η αίθουσα γέμιζε καθημερινά με τους συγγενείς των υποδίκων. Τα θεωρεία καταλάμβαναν ανώτεροι και κατώτεροι αξιωματικοί όλων των Οπλων, ξένοι διπλωμάτες, Έλληνες και ξένοι αντιπρόσωποι του Τύπου, κ.ά. Το κλίμα των ημερών διασώζουν περιγραφές στον Τύπο και μαρτυρίες.

Το χρονικό της Δίκης

Το Στρατοδικείο συγκροτείται από επιλεγμένους αξιωματικούς, μεταξύ των οποίων και αντιβενιζελικοί. Όλοι είναι υπέρ της Επανάστασης, αποφασισμένοι να ξεπλύνουν την ντροπή της Καταστροφής. Ο πρόεδρος Αλέξανδρος Οθωναίος κηρύσσει την έναρξη της δίκης τη Δευτέρα 31 Οκτωβρίου/ 13 Νοεμβρίου 1922. Η πρώτη ημέρα αναλώνεται στη συζήτηση των ενστάσεων των κατηγορουμένων, που αμφισβητούν την εγκυρότητα του εκτάκτου δικαστηρίου. Οι ενστάσεις απορρίπτονται παμψηφεί.

Την Τρίτη 1/14 Νοεμβρίου αρχίζουν οι καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας.

Πρώτος, ο αντιστράτηγος Αναστάσιος Παπούλας, προκάτοχος του Χατζηανέστη ως διοικητής της Στρατιάς Μικράς Ασίας από τον Νοέμβριο 1920 έως τον Μάιο 1922. Οι καταθέσεις συνεχίζονται τις δύο επόμενες ημέρες με κατηγορίες που αφορούν κυρίως τις στρατιωτικές αιτίες της Καταστροφής. Καταθέτει επίσης ο Γεώργιος Δ. Ράλλης, γιος του αποθανόντος Δημητρίου Ράλλη, πρωθυπουργού μετά τις εκλογές του Νοεμβρίου 1920.

Την Παρασκευή 4/17 Νοεμβρίου καταθέτουν οι τελευταίοι μάρτυρες κατηγορίας Φωκίων Νέγρης και Κωνσταντίνος Ρέντης. Ακολουθούν οι μάρτυρες υπεράσπισης. Ανάμεσά τους οι υποστράτηγος Κωνσταντίνος Αξελός, τ. διευθυντής της Γενικής Εφορείας Υλικού Πολέμου επί υπουργίας Θεοτόκη, Γεώργιος Μαντζαβίνος, υπάλληλος του Γενικού Λογιστηρίου επί υπουργίας Πρωτοπαπαδάκη, Γεώργιος Λαγουδάκης, γενικός διευθυντής του υπουργείου Εξωτερικών επί υπουργίας Μπαλτατζή.

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ

Ἑλληνικὸν λαόν
Πρόεδρον Ἐθνοσυνελεύσεως
Βασιλέα, Διάδοχον
Πρόεδρον Κυβερνήσεως

Ὁ ἐν Μυτιλήνῃ καὶ Χίῳ στρατὸς καὶ στόλος μοι ἀνέθηκαν αὐτοθρηνητικῶς τὴν ἡγεσίαν αὐτῶν ὅπως διατυπώσω ἐπ' ὀνόματί των τὰς κάτωθι ἀξιώσεις, ἐν τῇ ἀπολύτῳ πεποιθήσει ὅτι εἰς ταύτας εἶνε σύμφωνος καὶ ὁ λοιπὸς στρατὸς καὶ στόλος καὶ ἰδίᾳ ὁλόκληρος ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς, πλὴν ἴσως ἀσημάντου μειοψηφίας, οὐχὶ ἐξ εὐγενῶν ἐλατηρίων ἀντιφροσύνης.

Ἡ σωτηρία τῆς Πατρίδος καὶ μόνη ἐπιβάλλει τὰς ἀξιώσεις μας ταύτας.

1ον) Παραίτησις τοῦ Βασιλέως, χάριν τῆς Πατρίδος, ὑπὲρ τοῦ Διαδόχου.

2ον) Ἀμέσως διάλυσις τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως.

3ον) Σχηματισμὸς κυβερνήσεως ἀχρόου καὶ ἐμπνεύσεως ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν Ἀντιάντ' διὰ τὴν ταχίστην καὶ ἀμερόληπτον ἐνέργειαν ἐκλογῶν Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ τὴν διαχείρισιν τῶν ἐξωτερικῶν ζητημάτων, μέχρις οὗ ὁ λαὸς ἀποφασίσῃ τελικῶς διὰ τῶν ἐκλογῶν περὶ τῆς τύχης του.

4ον) Ἀμέσως ἐνίσχυσις τοῦ Θεσκινοῦ Μετώπου.

Ἄς ἐπικρατήσῃ καὶ παρ' ὑμῖν ὁ ἀγνὸς πατριωτισμὸς πρὸς ἀποσόβησιν ἀλληλοσπαραγμῶν καὶ ταχυτέραν ἐναρξιν τοῦ ἔργου τῆς Ἐθνικῆς παλινορθώσεως, δι' ἧς θὰ ἀνασταλῇ ἡ πλήρης καταστροφή πρὸς ἣν φερόμεθα καὶ θὰ ἐπιτευχθῇ ἡ σωτηρία τῆς Πατρίδος.

Μυτιλήνη 11 Σεπτεμβρίου 1922.

Σ. ΓΟΝΑΤΑΣ

Σ/χης

Την επόμενη ημέρα (5/18 Νοεμβρίου) η δίκη συνεχίζεται χωρίς την παρουσία του Γούναρη, που ασθενεί με τύφο. Εξετάζονται μάρτυρες υπεράσπισης, μεταξύ των οποίων ο Κερκυραίος πολιτικός αντίπαλος του Θεοτόκη, Κ. Ζαβιτσιάνος, υπουργός των κυβερνήσεων Βενιζέλου και πρώην πρόεδρος της Βουλής και ο πρώην υπουργός Κωνσταντίνος Δεμερτζής.

Τη Δευτέρα 7/20 Νοεμβρίου αρχίζουν οι απολογίες των κατηγορουμένων, με πρώτη του Χατζηανέστη. Ζητείται αναβολή λόγω της αδυναμίας του Γούναρη να είναι παρών. Δεν γίνεται δεκτή. Την Τρίτη απολογούνται οι Στρατηγός, Θεοτόκης, Γούδας, Πρωτοπαπαδάκης και Μπαλτατζής. Σε όλη τη διάρκεια της συνεδρίασης της Τετάρτης απολογείται ο Νικόλαος Στράτος. Την Πέμπτη 10/23 Νοεμβρίου διαβάζεται υπόμνημα του Δημητρίου Γούναρη, γραμμένο στη φυλακή ως απολογία. Ακολουθεί η αγόρευση του επαναστατικού επιτρόπου, συνταγματάρχη Νεόκοσμου Γρηγοριάδη. Την επομένη κυριαρχεί η αγόρευση του εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, Α. Γεωργιάδη. Η συνεδρίαση του Σαββάτου 12/25 Νοεμβρίου αρχίζει με την αγόρευση των συνηγόρων Οικονομίδη και Νοταρά. Ακολουθεί η αγόρευση του κατηγορούμενου Νικολάου Ζουρίδη.

Εκείνη την Κυριακή 13/26.11 η δίκη δεν διακόπτεται. Αντίθετα, οι διαδικασίες επιταχύνονται, προκειμένου να αποφευχθούν επεμβάσεις εκτός Ελλάδας που θα μπορούσαν να ακυρώσουν την εκτέλεση της απόφασης του Στρατοδικείου. Ο συνήγορος Ρωμάνος αγορεύει υπέρ του Θεοτόκη. Τη Δευτέρα 14/27 Νοεμβρίου ολοκληρώνεται η υπεράσπιση με την αγόρευση του συνηγόρου Σωτηριάδη υπέρ του Γούναρη, του συνηγόρου Τσουκαλά υπέρ των Στράτου και Χατζηανέστη και τις δευτερολογίες των κατηγορουμένων. Οι επόμενες ώρες είναι δραματικές. Τη νύχτα βγαίνει η καταδικαστική απόφαση και το επόμενο πρωί εκτελείται με συνοπτικές διαδικασίες.

Ο Περικλής Βυζάντιος και τα σκίτσα της Δίκης

Τα σκίτσα της έκθεσης είναι έργα του Περικλή Βυζάντιου (1893-1972). Γόνος στρατιωτικής οικογένειας, σπούδασε ζωγραφική στο Παρίσι. Κατατάχτηκε το 1915 και έμεινε στρατευμένος για επτά χρόνια. Εφεδρος στην Προύσα, το 1921-1922, υπηρέτησε στη Χαρτογραφική Υπηρεσία, ως επίσημος ζωγράφος του Στρατού.

Εργάστηκε ως σκιτσογράφος στον Τύπο για βιοποριστικούς λόγους. Ακραιφνής Βενιζελικός, παρών στο Μέγαρο της Βουλής κατά τη διάρκεια της δίκης, εικονογράφησε τις ανταποκρίσεις της βενιζελικής εφημερίδας «Ελεύθερος Τύπος». Αποτύπωσε τους στρατοδίκες, τους κατηγορούμενους, τους μάρτυρες, το κοινό. Σχεδίαζε κρατώντας σημειώσεις για την ταυτότητα των εικονιζομένων, τα

λεγόμενα την κάθε στιγμή και τον τρόπο δημοσίευσης των σκίτσων («Μονόστηλον», «Πεντάστηλον», «Να μη κοπή σε παρακαλώ, Βυζάντιος»). Τα περισσότερα σκίτσα είναι απεικονίσεις ατόμων με τονισμένα χαρακτηριστικά, λιτές, κάποτε στα όρια της καρικατούρας. Κάποια αποδίδουν με ζωντάνια την αγωνία των παρευρισκομένων, όπως εκείνα του Θεοτόκη απολογούμενου ή του συνήγορου Παπαληγούρα που εκλιπαρεί το δικαστήριο. Τα πολυπρόσωπα σκίτσα διασώζουν την ατμόσφαιρα στην Αίθουσα.

Δημοσιεύτηκαν στον «Ελεύθερο Τύπο» και σε άλλες εφημερίδες («Εθνος», «Πρωινή»). Τα σπάνια αυτά ντοκουμέντα δώρησε στο ΕΙΜ η κόρη του καλλιτέχνη, Μαριλένα Λιακοπούλου. Από ένα παιχνίδι της τύχης, φυλάσσονται σήμερα στο κτίριο μέσα στο οποίο δημιουργήθηκαν.

Μετά τη δίκη

Το Στρατοδικείο αποφάσισε την εκτέλεση των έξι από τους οκτώ κατηγορουμένους, υπό την πίεση των αδιαλλάκτων της Επανάστασης. Οποιοδήποτε ένδικο μέσο κατά της απόφασης είχε αποκλειστεί. Οι επεμβάσεις από το εξωτερικό δεν ήταν αρκετές για να την αποτρέψουν. Από την ανακοίνωση της απόφασης μέχρι την εκτέλεσή της μεσολάβησαν λίγες μόλις ώρες.

Η εκτέλεση των Εξι βάρυνε περαιτέρω το κλίμα αλλά και εκτόνωσε κάθε βίαιη αντίδραση της κοινής γνώμης. Στις 19 Νοεμβρίου δικάστηκε και ο Πρίγκιπας Ανδρέας, ο οποίος καταδικάστηκε σε εξορία. Στις 6 Ιανουαρίου 1923 υπογράφηκε γενική αμνηστία. Μετά την εκτέλεση, επιβλήθηκε ενότητα και πειθαρχία στο Στρατό. Η άμεση αναδιοργάνωση της Στρατιάς του Εβρου αποτέλεσε ισχυρό διαπραγματευτικό χαρτί στα χέρια του Βενιζέλου στη Λωζάννη.

Τον Μάρτιο του 1924 κηρύχθηκε η Πρώτη Ελληνική Δημοκρατία. Τότε αποφυλακίστηκαν οι καταδικασμένοι σε ισόβια από το Στρατοδικείο, Ξενοφών Στρατηγός και Μιχαήλ Γούδας.

Μέχρι σήμερα, έναν αιώνα μετά, η εγκυρότητα και η σκοπιμότητα της Δίκης αποτελούν ένα θέμα αμφιλεγόμενο. Το 2010 ο Αρειος Πάγος επανεξέτασε την απόφαση του Στρατοδικείου με πρωτοβουλία του εγγονού τού Πρωτοπαπαδάκη, με το σκεπτικό ότι νέα στοιχεία αθώωναν τους κατηγορούμενους. Οι κατηγορούμενοι απαλλάχθηκαν των κατηγοριών χωρίς δίκη, λόγω παραγραφής.

Η Συνθήκη της Λωζάννης και γιατί μας απασχολεί μέχρι σήμερα

Η Συνθήκη της Λωζάννης είναι η τελευταία που σχετίζεται με τους διακανονισμούς που ακολούθησαν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Καθώς η Συνθήκη των Σεβρών είχε ακυρωθεί από τα γεγονότα, στη Λωζάννη της Ελβετίας επισφραγίστηκε το τέλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, μετά από την επαναδιαπραγμάτευση των Συμμάχων με τις κεμαλικές δυνάμεις.

Ενα σύνολο συμφωνιών υπογράφηκε στις 24 Ιουλίου 1923. Όριζε τα σύνορα της νέας κεμαλικής Τουρκίας και επικύρωνε τον διαχωρισμό των νέων κρατών της Μέσης Ανατολής, τα οποία ανεξαρτητοποιήθηκαν. Διασφάλιζε τα συμφέροντα των

Μεγάλων Δυνάμεων στην περιοχή, όπως το καθεστώς ελέγχου των Στενών των Δαρδανελλίων ή το οθωμανικό χρέος.

Η Ελλάδα κράτησε μόνο τη Δυτική Θράκη από όσα οθωμανικά εδάφη είχε κερδίσει στις Σέβρες. Καθοριστική ήταν η απόφαση για υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ των δύο κρατών, μια επώδυνη συμφωνία χωρίς προηγούμενο στην Ιστορία, που σφράγισε τη μοίρα των Μικρασιατών Ελλήνων και άλλαξε τις ισορροπίες στις δύο πλευρές του Αιγαίου. Εξαιρέθηκαν οι Έλληνες (χριστιανοί) της Κωνσταντινούπολης, της Ιμβρου και της Τενέδου, καθώς και οι μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης.

Η Συνθήκη της Λωζάννης, που μέχρι σήμερα αποτελεί σημείο αναφοράς στις σχέσεις των δύο χωρών, σήμανε το τέλος της σχεδόν αιωνόβιας Μεγάλης Ιδέας: στο εξής, επίκεντρο της ελληνικής εθνικής πολιτικής δεν θα ήταν η απελευθέρωση των υπόδουλων συμπατριωτών, αλλά η διατήρηση των εθνικών συνόρων της.

ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ... ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ (Μέρος Α΄)

ΕΘΝΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

ΚΕΙΜΕΝΑ

Νατάσα Καστρίτη

Ιφιγένεια Βογιατζή

Ρεγγίνα Κατσιμάρδου

Ανδρονίκη Μαρκασιώτη

ΔΕΙΚΤΕΣ

ΕΙΜ: Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

ΑΙΕ ΙΕΕΕ-ΕΙΜ: Αρχείο Ιστορικών Εγγράφων Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος - Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Φ.Α. ΙΕΕΕ - ΕΙΜ: Φωτογραφικό Αρχείο Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος - Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

ekirikas.com